

**Українська педагогічна преса як джерело відображення інноваційних педагогічних ідей
(1991–2013 рр.)**

У статті аналізується українська педагогічна преса як джерело відображення інноваційних педагогічних ідей в Україні, починаючи з 1991 р. З'ясовано, що публікації у педагогічній пресі відтворюють процес нагромадження педагогічних знань і розвитку педагогічної науки, пов'язаний з освітньою практикою; дають можливість простежити вплив на цей процес ідей і поглядів вітчизняних науковців і практиків, виявити його закономірності й суперечності; відображають взаємодію із зовнішнім середовищем – конкретними політичними та соціально-економічними обставинами. Доведено, що як історико-педагогічне джерело періодична преса надає найрізноманітніший матеріал педагогічної тематики, що увібрав у себе всі складності й досягнення педагогічних пошуків. Саме періодична преса зіграла значну роль у розвитку інноваційних педагогічних ідей у досліджуваній період: на її сторінках відбувався активний, нерідко суперечливий, процес формування, відшліфовування, критичного освоєння, осмислення педагогічних ідей.

Ключові слова: педагогічна преса, педагогічна періодика, історико-педагогічне джерело, інноваційні педагогічні ідей.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Утвердження України як суверенної держави, системна трансформація українського суспільства активізували інтерес вітчизняної історико-педагогічної науки до джерельної бази з історії становлення й розвитку української педагогіки. У цьому зв'язку однією з важливих і актуальних проблем історико-педагогічної науки є дослідження періодики, своєрідної скарбниці подій і фактів, – зосередження величезної кількості матеріалів, що в сумі становлять багату джерельну базу для вивчення розвитку освіти, науки і педагогічної науки відповідного історичного періоду.

Преса – багатопланове і унікальне історичне джерело як за змістом, так і за формою подачі відомостей, засіб інформування суспільства про програми політичних партій, діяльність органів державної влади, громадських, просвітницьких, освітніх організацій. Своєрідним літописом вітчизняної педагогіки, який фіксував інформацію про всі більш-менш важливі події чи явища та ідеї свого часу, що пов'язані з розвитком теорії й практики освітньої галузі, є педагогічна преса. Її публікації відтворюють процес нагромадження педагогічних знань і розвитку педагогічної науки, пов'язаний з освітньою практикою; дають можливість простежити вплив на цей процес ідей і поглядів вітчизняних науковців і практиків, виявити його закономірності й суперечності; відображають взаємодію із зовнішнім середовищем – конкретними політичними та соціально-економічними обставинами.

Становлення та якісно новий розвиток педагогічної преси припадають на період незалежності України з 1991 року. Всі важливі питання політики, економіки, культури, освіти знайшли відбиття у пресі. Преса надає дослідникам змогу екстраполювати історичний досвід розвитку педагогіки як джерела корисних ідей.

Для сучасного етапу розвитку освіти в Україні характерна широка наявність у ній інноваційних процесів. Інноваційна діяльність в Україні передбачена Законом України «Про інноваційну діяльність» (2002) [4], а в освіті – додатково Положенням «Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» (2000) [10]. Адже тільки інноваційна за сутністю освіта й виховання можуть сформувати людину, яка житиме за сучасними інноваційними законами, буде всебічно розвиненою, самостійною, самодостатньою особистістю, що керується в житті власними знаннями й переконаннями.

Інновація освіти й виховання – це цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог [7].

Освітньо-виховними інноваціями вважаємо такі, зміни в яких торкаються їх підвалин (мети і загальної спрямованості розвитку, змісту, структури і способів управління освітою й виховання тощо), а впроваджувані інновації носять дифузний (тобто впроваджуються повсюдно), масштабний характер.

Інноваційність як принцип педагогіки забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку та

досягнення власної і суспільної мети [8]. Прагнення до змін, зняття певних обмежень на інноваційну освітньо-виховну діяльність прислужилися зародженню широкого інноваційного руху в системі освіти. Неабиякі можливості для якісних змін в освіті пов'язані з відображенням освітньо-виховних інновацій на сторінках української педагогічної преси.

Однак у вітчизняній історико-педагогічній науці ще й досі немає спеціальних комплексних досліджень, що розкривали б відображення освітньо-виховних інновацій на сторінках педагогічної преси, її специфічності як історико-педагогічного джерела вивчення розвитку національної педагогіки. Тому мета пропонованої розвідки полягає у аналізі української педагогічної преси як джерела відображення освітньо-виховних інновацій (1991-2013 рр.)

Аналіз досліджень і публікацій... Дослідження періодики постійно становило великий науковий інтерес для істориків педагогіки, зокрема:

– суттєвий внесок у вивчення впливу преси на формування теоретичних засад української національної школи у другій половині XIX – XX століття здійснили І.Зайченко (1996), Г.Рудий (2000), О.Сухомлинська (2004), Л.Задорожна (2005), Г.Бигар (2006), С.Лобода (2011) [3; 12; 13; 6];

– до аналізу уявлень про становлення освіти, що знайшли відображення у вітчизняній педагогічній журналістиці другої половини XIX – початку XX століття, звертались Е.Панасенко (2001), Г.Щука (2007), А.Пугач (2008) [9; 11].

Ідеї впровадження освітньо-виховних інновацій у педагогічну практику на сучасному етапі досліджували М.Кларін (1995), Н.Анісімов (1997), І.Підласий (1998), К.Баханов (2000), Л.Вікторова (2002), О.Остапчук (2003), І.Дичківська (2004), Л.Ващенко (2005), З.Абасов (2006) [7; 2; 8; 1].

Формулювання цілей статті... Водночас необхідно зауважити, що у межах цих досліджень не розглядався обраний нами хронологічний період з погляду зазначеної проблеми. Аналіз праць названих вчених підтвердив значення педагогічної преси як джерела дослідження історії освітньо-виховних інновацій і спонукав нас до вивчення цього аспекту в 1991-2013 рр.

Виклад основного матеріалу... Українська періодична преса – це періодичні видання, що видавалися чи видаються в Україні, яким властиві оперативність обігу інформації та хронологічна адекватність висвітлення подій, актуалізація певних соціально-політичних, наукових і культурних процесів. Педагогічна тематика на сторінках загальної періодичної преси репрезентована творами педагогічної публіцистики. Педагогічна публіцистика – це певні твори, що присвячуються актуальним проблемам педагогіки, які містять оцінку цих проблем автором і дають уявлення про способи їх вирішення, адресованих не тільки вузькому колу фахівців, але й широкій громадськості, та які задають стимулюючий вплив на розвиток педагогічної теорії й практики. Структурно-функціональна модель педагогічної публіцистики в єдності предмета, змісту, функцій, жанрової й матеріальної репрезентації з огляду на завдання педагогічної науки становить динамічний механізм фіксації та ініціації творчого осмислення педагогічної дійсності [12].

Педагогічну пресу прийнято розглядати як соціальний інститут та комунікативну систему пізнання, освоєння, розкриття закономірностей та механізмів освітніх процесів.

Педагогічна преса – це періодичні видання, призначені і для фахівців, і для зацікавлених громадських кіл, статутними завданнями яких є сприяння розвитку педагогічної науки й практики. Специфіка педагогічної періодичної преси полягає у своєрідності її предмета, змісту, функціональних завдань, що визначаються університетом педагогічної науки. Педагогічна періодична преса на рівні індивідуальної свідомості ініціює усвідомлений акт творчості, спрямований на розв'язання соціально значущих завдань, які потребують педагогічного вирішення, одночасно сприяє впливу самостійної творчої ініціативи під час усвідомленого продукування. На рівні суспільної свідомості педагогічна публіцистика дозволяє здійснити рух педагогічних знань і їх концептуалізацію.

Аналіз публікацій за певний період дає змогу прослідкувати динаміку освітніх процесів, їх спрямованість, роль педагогічної теорії та пріоритетні напрями педагогічних досліджень.

Як зазначає А.Пугач (2005), педагогічна преса, з одного боку, виступає вагомим «сховищем» значного масиву фактичного матеріалу для вивчення особливостей розв'язання конкретних проблем у певний історичний період, а з іншого – є багатим дослідницьким джерелом для проведення історико-педагогічних досліджень (А.Пугач, 2005) [11, с.115].

Своєрідність педагогічної преси як історико-педагогічного джерела полягає не тільки в особливій інформаційній функції, у складності структури, але й у різноманітності її жанрів. Педагогічна преса – це синтетичний матеріал, що включає в себе саму різноманітну за жанром, походженням, змістом інформацію: офіційні повідомлення й документи, законодавчі акти, публіцистику, листи, хроніку, усіяку інформацію (замітки-звіти, репортажі, інтерв'ю та ін.), оголошення, белетристику, некрологи та ін.

Як історико-педагогічне джерело періодична преса надає найрізноманітніший (за змістом, обсягом, характером, у жанровому відношенні) матеріал педагогічної тематики, що відбиває

напружену й багатопланову роботу педагогічної думки, що увібрав у себе всі складності й досягнення педагогічних пошуків.

У останні два десятиліття інноваційні педагогічні ідеї знаходили висвітлення переважно, у педагогічній пресі. Серед журнальних матеріалів особливе місце займають рецензії на педагогічні твори, статті в педагогічних журналах.

Досить поширеною у досліджуваній період була поява в тому самому періодичному виданні (у різних його номерах) протилежних думок стосовно одного питання, характерних для різних суспільних течій. Інноваційні педагогічні ідеї є складним історико-педагогічним явищем, що перебувають у динаміці й взаємодії, змістовне наповнення яких неоднорідне і являє собою сукупність різних поглядів, точок зору на ту саму проблему педагогічної теорії й практики, різні пропозиції, спрямовані на їхній розв'язок. Процесу їх формування властиві мінливість і відновлення на різних етапах. Особливості й розвиток ідей визначаються різноплановою детермінацією: конкретно-історичними умовами й специфікою культури, яка склалась у ході всього попереднього історичного процесу.

Інноваційні педагогічні ідеї важливі і як показник педагогічної свідомості (світогляду) на індивідуальному й суспільному рівнях, і як етап в історії педагогічної думки. Серед великої кількості педагогічних видань нашу увагу привернули ті, які на своїх сторінках певною мірою відображають інноваційні педагогічні ідеї. Таких журналів налічуємо понад двадцять: «Рідна школа», «Початкова школа», «Педагогіка і психологія», «Дивослово», «Педагогіка і психологія професійної освіти», «Урок Української», «Дайджест: Школа-парк педагогічних ідей та технологій», «Дошкільне виховання», «Історія в школі», «Історія в школах України», «Наша школа», «Нові технології навчання», «Освіта і управління», «Слово і час», «Трибуна», «Трудова підготовка в закладах освіти», «Українська література в загальноосвітній школі», «Українська мова й література в середніх школах, ліцеях та колегіумах», «Шлях освіти», «Шкільна бібліотека», «Фізичне виховання в школі», «Відродження», «Директор школи». Аналізовані педагогічні видання є всеукраїнськими україномовними. Вони є фаховими (науково-педагогічними), оскільки подають наукову і спеціальну інформацію для працівників освітньої галузі. Нами також проаналізовано публікації в газетах «Освіта» і «Педагогічна газета». Обсяг і зміст проаналізованого нами матеріалу свідчить про увагу суспільства, різних його представників (видавців і редакторів журналів, учителів, викладачів вищих навчальних закладів, батьків) до проблем педагогічної дійсності, що стали рушійними силами розвитку ідей. Саме періодична преса зіграла значну роль у їхньому розвитку в досліджуваній період: на її сторінках відбувався активний, нерідко суперечливий, процес формування, відшліфовування, критичного освоєння, осмислення педагогічних ідей. Здебільшого видання періодичної преси проводили погляди, які можна визначити як гуманістичні. Не буде перебільшенням твердження про те, що періодична преса кінця ХХ – початку ХХІ століття сприяла запровадженню інноваційних педагогічних ідей в систему освіти й виховання сучасної України.

Висновки і перспективи подальших розвідок... Здійснений аналіз дає підстави для висновків про те, щонайбільш повним і оперативним джерелом отримання знань про інноваційні педагогічні ідеї 1991-2013 рр. є періодична педагогічна преса як найбільш адекватний носій педагогічної інформації новітнього періоду. Передова педагогічна думка, відображена у періодичній пресі досліджуваного періоду у формі інноваційних педагогічних ідей, виявила стимулюючий вплив на становлення педагогічної науки наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.

Вивчення періодичної преси як історико-педагогічного джерела – носія й хранителя інформації про розвиток педагогічної теорії практики, про історію провідних педагогічних ідей – дозволяє не тільки збагатити пізнавальний арсенал педагогічної науки, але й дає можливість творчо використовувати історичну спадщину в удосконалюванні навчально-виховного процесу в сучасних умовах.

Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо у аналізі публікацій в сучасній педагогічній пресі щодо проблеми готовності педагогів до використання інновацій у навчально-виховному процесі сучасних освітніх закладів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Абасов З. Понятійно-терминологический аппарат инновационной педагогической деятельности / З. А. Абасов // *Философия образования*. – 2006. – №1(15). – С. 56–62.
2. Викторова Л. Инновационные процессы в образовании / Л. В. Викторова // *Инновации в образовании*. – 2002. – № 2. – С. 6.
3. Зайченко І. Ідея української національної школи в пресі другої половини ХІХ – початку ХХ століття / І. Зайченко // *Історико-педагогічний альманах*. – К. : [б. в.], 2006. – Вип. 2. – С. 30–34.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, N 36, ст.266). – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

5. Лаба С. Б. Ідея української національної школи у педагогічній пресі на західноукраїнських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 / Лаба Світлана Богданівна. – Івано-Франківськ, 1994. – 19 с.
6. Лобода С. М. Педагогічна творчість учителя на шпальтах вітчизняної преси XX століття: протистояння ідей : [моногр.] / С. М. Лобода ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 504 с.
7. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / [О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пехоти]. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
8. Остапчук О. Інноваційні процеси в освіті: пошук істини триває / О. Остапчук // Підручник для директора. – 2003. – № 4. – С. 3–8.
9. Панасенко Е. А. Ідеал учителя у вітчизняній педагогічній журналістиці другої половини XIX – початку XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 / Е. А. Панасенко. – Луганськ, 2001. – 20 с.
10. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності / Наказ МОН України № 522 від 07.11.2000 р.. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0946-00>
11. Пугач А. До питання методології дослідження періодичної преси / А. В. Пугач // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». Вип. 49. – Херсон : ХДУ, 2005. – С. 110–115.
12. Рудий Г. Періодична преса як об'єкт дослідження українського пам'яткоохоронного процесу 1917-1940 рр. : історіографія проблеми / Г. Рудий // Університет. – 2008. – № 6 (26). – С. 6–13.
13. Рудий Г. Я. Періодика – джерело вивчення літературного процесу в Україні 1917–1920 рр. / Г. Я. Рудий // Пам'ять століть. – К., 2001 – № 6 (33). – С. 91–102.

Анотація

Л.О.Вайда

Украинская педагогическая печать как источник отображения инновационных педагогических идей (1991-2013 гг.)

В статье анализируется украинская педагогическая печать как источник отображения инновационных педагогических идей в Украине, начиная с 1991 года. Выяснено, что публикации в педагогической печати воссоздают процесс накопления педагогических знаний и развития педагогической науки, связанный с образовательной практикой; дают возможность проследить влияние на этот процесс идей и взглядов отечественных научных работников и практиков, выявить его закономерности и разногласия; отображают взаимодействие с внешней средой – конкретными политическими и социально-экономическими обстоятельствами. Доказано, что как историко-педагогический источник периодическая печать предоставляет разнообразнейший материал педагогической тематики, который вобрал в себя все сложности и достижение педагогических поисков. Именно периодическая печать сыграла значительную роль в развитии инновационных педагогических идей в исследуемый период: на ее страницах происходил активный, нередко противоречивый, процесс формирования, шлифования, критического освоения, осмысления педагогических идей.

Ключевые слова: педагогическая печать, педагогическая периодика, историко-педагогический источник, инновационные педагогические идеи.

Summary

L.O.Wajda

Ukrainian Pedagogical Press as a Source of Representation of Innovative Pedagogical Ideas (1991-2013)

The article analyzes the Ukrainian pedagogical press as a source of representation of innovative pedagogical ideas in Ukraine since 1991. It was found that the publications in the pedagogical press recreate the process of accumulation of knowledge and the development of pedagogy related to educational practice, make it possible to trace the influence of this process on the ideas and views of national researchers and practitioners, reveal its patterns and differences, reflect the interaction with the environment - specific political and socio-economic circumstances. It is proved that both the historical and pedagogical periodicals source materials provide a variety of educational topics, which encompasses all the complexity and achievement of pedagogical research. It is periodical press that has played a significant role in the development of innovative pedagogical ideas in the period under research: in its pages an extensive, often contradictory, process of forming, grinding, critical exploration and understanding of pedagogical ideas took place.

Key words: pedagogical press, pedagogical periodicals, historical and pedagogical sources, innovative pedagogical ideas.

Дата надходження статті: «10» жовтня 2013 р.